

УДК 7.03: 7.036.74

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-24>**Христина НАГОРНЯК**

orcid.org/0000-0003-2901-816X

кандидатка мистецтвознавства,

доцентка кафедри дизайну і теорії мистецтва

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(Івано-Франківськ, Україна) kristina.nagornyak@pnu.edu.ua**МАЛОВІДОМІ ІМЕНА В МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ПРАЦЯХ ВОЛОДИМИРА ЛУКАНЯ**

У статті розглядається науковий доробок прикарпатського художника, педагога, мистця, доцента кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації – Володимира Луканя, в арсеналі якого, окрім основної мистецької та педагогічної діяльності, містяться великі напрацювання та дослідження в науковій сфері. Завдяки наполегливій та копійчій праці багато маловідомих імен були підняті із забуття і зайняли чільне місце в історії мистецтва.

Своїми дослідженнями автор заповнив велику прогалину, що стосувалась творчості маловідомих мистців Прикарпаття та й Західної України загалом. Велику увагу приділено художникам з української діаспори, які з різних причин змушені були покинути Батьківщину. Власне, Володимир Лукань показував, доказував, аналізував їхню творчість, підкреслюючи, що не зважаючи на обставини, велика любов до всього українського назавжди залишилась з ними і відчувається в їхніх творах.

Статті Володимира Луканя завжди виходять за межі умовностей і встановлених кордонів, це інший рівень подачі матеріалу без встановлених патернів. Важливим та найціннішим в цих дослідженнях, а згодом і в статтях – є авторський аналіз, роздуми і сам текст. В своїй властивій манері автор описує кожного досліджуваного мистця, обов'язково акцентуючи увагу на людських якостях, на перипетії долі, які відбилися і на творчості також.

Наукові напрацювання Володимира Луканя викладено в монографії «Вибрані статті про мистецтво. Явища. Постаті. Імена»; наукових працях: Історія українського мистецтва. Курс лекцій, «Словник Художників Прикарпаття» на 1000 імен; «Статейник», «Статейник II», де зібрано статті автора з 1989 до 2009; а також 45 статей автора містяться у вільному доступу в репозитарію Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

На цьому Володимир Лукань не припиняє своїх досліджень і невтомно продовжує працювати і відкривати нові імена, які впевнено вписує в історію українського мистецтва.

Ключові слова: мистець, педагог, науковець, постаті, імена, науковий доробок, статті.

Khrystyna NAHORNYAK,

orcid.org/0000-0003-2901-816X

Candidate of Art History,

Associate Professor at the Department of Design and Art Theory

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) kristina.nagornyak@pnu.edu.ua**LITTLE-KNOWN NAMES IN VOLODYMYR LUKAN'S RESEARCH WORKS ON ART**

The article examines the scientific achievements of the Carpathian artist, teacher, Associate Professor of Fine and Decorative Arts and Restoration - Volodymyr Lukan. In addition to the main artistic and pedagogical activities, his portfolio includes developments and research in the scientific field. Thanks to the hard and detailed work, many less-known names were raised from the past and took a prominent place in the history of art.

With his research, the author filled a large gap related to the work of less-known artists of Prykarpattya and Western Ukraine in general. A great attention is paid to artists from the Ukrainian diaspora who, for various reasons, were forced to leave their homeland. In fact, Volodymyr Lukan showed, proved, and analyzed their work, emphasizing that regardless of the circumstances, their great love for everything Ukrainian remained with them forever and reflects in their works.

Volodymyr Lukan's articles go beyond conventional style and boundaries, this is a different level of presentation of material without established patterns. The author's analysis, reflections, and the text itself are important and most valuable in these studies, and later in the articles. In his own way, the author describes each researched artist, always focusing on human qualities, their fate, which affected the work as well.

Volodymyr Lukan's scientific works are presented in the monograph "Selected Articles about Art. Phenomena. Figures. Names"; scientific works: History of Ukrainian art. Course of lectures, "Dictionary of Artists of Prykarpattya" with 1000 names; "Article", "Article II", which included the author's articles from 1989 to 2009, as well as 45 articles by the author are freely available in the repository of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

Volodymyr Lukan does not stop his research and tirelessly continues to work and discover new names, which he confidently adds to the history of Ukrainian art.

Key words: artist, teacher, scientist, figures, names, scientific achievements, articles.

Постановка проблеми. Володимир Лукань – відомий прикарпатський художник, педагог, науковець. Він є однією із знакових постатей для мистецтвознавчої науки, який підняв із забуття багато призабутих імен, що свого часу творили культурну історію Західної України.

Першочергово, Володимир Лукань знаний як митець, іконописець, педагог. Однак у його доробку чималий пласт займають наукові дослідження. Завдяки його розвідкам багато маловідомих імен зайняли чільне місце і заповнили прогалини в історії мистецтва. До цього часу, ця діяльність не була відповідно досліджена і проаналізована мистецтвознавцями, тому потребує особливої уваги. Адже є важливим аспектом розуміння особистості самого митця і мистецької думки, яку він пропагує.

Аналіз досліджень. Окреме дослідження, яке б було присвячене науковому доробку Володимира Луканя, – відсутнє в мистецтвознавчій науці. Частково до деяких його статей звертаються поодинокі автори. Здебільшого це стосується матеріалу про іконопис на шклі. Так, мистецтвознавиця і дослідниця малярства на склі О. Шпак неодноразово у своїх дослідженнях зверталась до іконопису В. Луканя, (Шпак, 2016). Матеріал, який був зібраний і опрацьований автором, нерідко ставав основою для досліджень прикарпатських науковців: І. Дундяк (Дундяк, 2019), І. Чмелик (Чмелик, 2006), М. Осадци (Осадца, 2019) тощо. На наукові розвідки мистця посилались О. Болюк (Болюк, 2021), Р. Гошовський (Гошовський, 2011), Т. Лесів (Лесів, 2021), Н. Руско (Руско, 2015). Однак, не має комплексного дослідження із зазначеної проблематики, що підсилює важливість та актуальність заявленої теми.

Мета статті. Висвітлити науковий доробок художника, педагога, доцента кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації Володимира Луканя. Підкреслити важливість повернення призабутих імен у наш мистецький простір за допомогою наукових розвідок автора.

Виклад основного матеріалу. Володимир Григорович Лукань – один із знаних художників Прикарпаття. У наших попередніх розвідках ми аналізували педагогічну та виставкову діяльність митця, але не торкалися теми його наукового доробку, яка має важливе значення для мистецтвознавчої науки. Адже сприяє відродженню, введенню забутих імен у мистецтвознавчий обіг.

Чималим і вражаючим є науковий доробок митця. В арсеналі автора понад 100 статей, які присвячені творчості митців Прикарпаття, мис-

тецьким явищам тощо. 45 статей містяться у вільному доступі в репозитарії ПНУ імені Василя Стефаника. У 2020 році Володимир Лукань систематизував і упорядкував основні свої праці і видав «Статейник» (Лукань, 2020) та «Статейник II» (Лукань, 2020). Ці видання містять статті про деякі теми, актуальні в українському образотворчому мистецтві і в мистецтві Прикарпаття зокрема – це теми історії Давнього Галича в образотворчому мистецтві, проблеми сакрального монументального і станкового мистецтва, статті про малярство, графіку, декоративно-прикладне мистецтво. Тут є матеріали про ікономалярство на звороті школа, інтер'єр народного житла, різьблені процесійні хрести та патериці Гуцульщини, архітектурні особливості Прикарпаття тощо. Також є статті про життя і творчість видатних діячів релігії, історії та культури: Митрополитів Андрея Шептицького та Йосипа Сліпого, Богдана Лепкого, Володимира Грабовецького та ін., рецензії на мистецькі видання тощо.

Окрім цього, він автор таких наукових праць: Історія українського мистецтва. Курс лекцій (Лукань, 2012), «Словник Художників Прикарпаття» на 1000 імен (Лукань, 2019) та ін.

М. Микицей у статті про В. Луканя влучно підмітила: « Прагнення відновити забуті сторінки українського мистецтва не обмежилося іконами на склі – митець вирішив повернути забуті, а то й не відомі широкому загалу мистецькі постаті, які жили й творили в Галичині – живописців, графіків, скульпторів. Серед них – Богдан Готь, Еразм Рудольф Фабіянський, Геза Розмус, Модест Сосенко, Яків Струхманчук, Петро Холодний, Микола Бутович та інші. Саме їм присвячена монографія «Вибрані статті про мистецтво. Явища. Постаті. Імена», що вийшла 2006 року. Про багатьох є досить скупі відомості, але ця праця не тільки демонструє, якою щедрою була мистецька палітра нашого краю з часів Давнього Галича, а й закладає надійний фундамент для майбутніх досліджень молодих науковців. Переконаливим доказом того, що забуті імена позбуваються свого забуття, є й нещодавно відкрита в обласному Краєзнавчому музеї виставка, присвячена Модестові Сосенку» (Микицей, 2022).

В нашому дослідженні хотілось би акцентувати увагу на кількох статтях, присвячених маловідомим постаттям, а саме: Г. Розмусу, Е.-Р. Фабіянському, Б. Готю, Р. Лучаківській-Армстронг. В цьому та велика цінність та особливість наукових праць В. Луканя – віднаходити, по крупинках збирати інформацію, глибоко аналізувати кожен окрему роботу, щоб потім, з своїм авторським

підходом теоретичного осмислення, відкривати нові імена. Саме важливість збереження імен творчих особистостей обґрунтував художник у статті про Е.-Р. Фабіянського: «...бо якось ми надто легко віддаємо у сусідні культурні простори осіб, життя і творчість яких були безпосередньо і тісно пов'язані з Україною (Лукань, 2020:87). Тому й піднімав, досліджував, аналізував, щоб відкрити ці імена. Звичайно, перш за все, важливим є саме зацікавлення автора невідомими, але неординарними особистостями, їхніми біографіями, творчим шляхом, впливом на мистецькі процеси свого часу. Як от у випадку з Е. Фабіянським, який свого часу спілкувався з оточенням близьким до Т. Шевченка і, ймовірно, як зазначає автор, і з самим Т. Шевченком, тому проводить паралелі, вплив на вибір жанру і навіть стилістику. Адже і творчість Т. Шевченка неодноразово ставала темою для досліджень В. Луканя. Ну і звичайно, той факт, що Е. Фабіянський залишив свій слід і у творчому житті Івано-Франківська, а саме в оздобленні храму-усипальниці Потоцьких – Станиславівської Колегіати, є знаковим чинником у дослідженні цієї особистості.

В коло зацікавлень В.Луканя не випадково попав і ще один дуже цікавий персонаж. Хоча, треба відзначити, що не цікавими В.Лукань і сам не цікавився. Отож – Геза Розмус. Як зазначає автор: «В житті і творчості живописця, графіка, педагога, громадського діяча Гези Михайловича Розмуса своєрідно поєдналось триєдине начало – угорські батьківські корені, польська малярська освіта та українське мистецьке кредо» (Лукань, 2020:116). Вже тільки цього було достатньо, щоб вивчати його творчість. Абсолютно непересічний з великим захопленням і любов'ю до всього українського. Рух, експресія, апофеозність, при вдумливому підборі тем і сюжетів, дають нам низку повновартісних мистецьких творів Гези Розмуса – за якими пізнання і любов до українського народу, його героїв та історії. (Лукань, 2020:117). А ще особливої поваги заслуговує сильний і вольовий характер Розмуса, який у своїх роботах не просто говорить, а кричить - не підкорятися правилам, іти проти системи і бути вірному собі. Це захоплювало і В. Лукань акцентує на цьому увагу. Для галицької інтелігенції початку ХХ ст. було характерним посилення цікавості до екзотики гуцульського краю, його історії, фольклору. Та все ж, підносити опришків у ранг народних героїв, коли офіційна влада вважала їх за розбійників, було вчинком, на який міг наважитися не кожен мистець. Для цього треба було мати силу волі, характер і відповідну професійну майстерність (Лукань, 2020:118).

По-особливому тихо, спокійно, вдумливо... Саме так підійшов до аналізу життєвого і творчого шляху Б. Готя у своїй статті В. Лукань. Уже з перших слів у статті відчувається велика повага до всього, що робив Б. Готь. У цей день, 6 серпня 1939 р. у Ходорові, на Львівщині народився майбутній художник, серце якого буде наповнено Україною і серце якого припинило відбивати відлік земного життя 7 квітня 2005 р. в Івано-Франківську. Він був з когорти шістдесятників і не вмів кривити душею. Самозаглиблений і небагатослівний, глибокодумний і працьовитий, він був Художник (Лукань, 2020:139). Художник з великої букви – це найвища похвала, це не про просто вміти академічно правильно малювати чи відчувати колір, це про відчуття, про внутрішній стан душі. Не менш захопливими є і прикінцеві слова у статті: «Якщо душа після смерті художника літає туди, де є його твори, то душа Богдана Готя найчастіше перебуває у церковних приміщеннях, у помешканнях шанувальників його мистецтва, у друзів, рідних... Та все ж є надія і сподівання, що творчість Богдана Готя дійде до шанувальників мистецтва і чистим незамуленим джерелом увіллється в українське образотворче мистецтво.» (Лукань, 2020:140) Б. Готь ілюструє епоху, в якій жив, складні, драматичні часи – це все присутнє в його багатожанрових композиціях, але попри те, як зауважує В. Лукань, вони все ж таки – життєстверджуючі. Був особливим, не гнався за славою чи грошима, перебував у тіні О. Заливахи. Він малював, як жив, і жив як малював. За безцінь міг продати свою роботу, найчастіше дарував їх чи давав на так зване «довічне зберігання». У своїй творчості відповідав на два головні питання для художника: Що? і Як? Мав відповідь: Україну, серцем (Лукань, 2020:140).

Серед наукових статей В.Луканя є одна невелика про мисткиню українського походження, представницю діаспори – Роксолану Лучаківську-Армстронг. Ця стаття містить більш загальну інформацію, але хочемо відзначити, що автор акцентує увагу на важливій деталі. «У рецензіях і репортажах, що торкаються творчості панів Армстронгів, які належать до ОУМА (Об'єднання Українських Мистців Америки) всюди підкреслено, що Роксолана – українка.» (Лукань, 2020:96) Мисткиня серйозно цікавилась мозаїкою, фрескою, вітражем, завдяки чому її ім'я стало відомим в мистецьких колах Іспанії, куди вона переїхала після проживання в США. Глибший аналіз її творчості зробив відомий представник української діаспори Святослав Гординський. «Малярство Роксолани Лучаковської, – вважає він, – близьке

до експресіоністичних напрямків, вона любить гострих контрастах і часто підкреслює кольори чорними або темно-брунатними контурами і плямами, що є улюбленим засобом також в іспанському малярстві. Її форми неспокійні і нервозні, але водночас здисципліновані. У своїх малюнках вона часом наближається до абстрактних форм, проте її типи і краєвиди створені на реальному ґрунті. Зате зовсім вільно вона поводить з формами і кольорами там, де творить не з природи, а з уяви – у вітражі. Тут усе перетворюється у фантастичні феєрії барви, переданих з чималою стихійною силою, яка перетворює ті барви на якісь космічні хвилі здема матеріалізованої субстанції» (Лукань, 2020:97).

Нами представлено тільки декілька досліджень, зроблених Володимиром Луканем, які дають певне уявлення про ключові моменти, які є важливими при виборі та аналізі об'єкта. Перш за все – це особистісні зацікавлення самого дослідника; друге – звичайно, що пріоритетними стають все ж таки ті, які були пов'язані з Західною Україною, Прикарпаттям, де відчувається вплив цих мистецьких шкіл; третім фактором, який логічно впливає з другого – це те, що і творчі особистості, і мистецькі процеси пропагують українську тематику, традиції, фольклор не залежно від жанру, в якому працюють. Таким чином створю-

ється своєрідна манера подачі матеріалу, написана без патернів, вільно, не вимушено, в авторській манері і з авторським текстом. Це дослідження, які цінні своєю щирістю, правдивістю, адже оригінальність думок В. Луканя майже завжди оригінально висвітлена в його працях.

Висновки. ХХІ століття – період креативних ідей, епатажу, новітніх технологій та дистанційного навчання. Час, коли все важче і важче чимось зацікавити чи здивувати, а особливо, коли мова іде про наукові дослідження, які давно ведуться за установленими схемами. Однак, на прикладі наукового доробку автора ми мали змогу переконатись, що коли вкладаєш душу, виробляєш певну авторську манеру і відходиш від деяких установлених схем, то наукові статті розширюють кордони і стають цікавими не тільки вузькому колу людей, але й охоплюють більш ширшу аудиторію. Саме такий головний посыл несуть у собі наукові розвідки Володимира Луканя – і це шлях до написання нової історії мистецтва. Автор не зупиняється на досягнутому й надалі працює, досліджує і відкриває нові імена та явища. Підкреслює, що саме зараз на часі не тільки мобілізація в лави ЗСУ, а й мобілізація культурно-мистецьких надбань сучасників і творців з минулого, щоб захистити не лише територію, а й культурно-мистецький простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болук О. М. Художні вироби з дерева в західноукраїнських церквах ХVІ – початку ХХІ ст.: структура, декор, інспірації : дис. ... д-ра мистецтвознавства : 17.00.06. Львів, 2021. 802 с.
2. Гошовський Р. Нехрамові ікони – духовне осереддя профанного простору. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. Т. 2(14), № 2011. С. 162–169.
3. Дундяк І. Українське церковне малярство другої половини ХХ - початку ХХІ століть (особливості функціонування, збереження, трансформації та відродження). Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаник., 2019. С. 343.
4. Лесів Т. В. Іконопис Галичини кінця ХІХ – початку ХХІ століття: художній образ і теоретичний дискурс: дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.05. Львів, 2021. 392 с.
5. Лукань В. Бібліографічний покажчик (До 60-ти річчя від Дня народження) / авт. – упорядники: М. Бігусь, Х.Нагорняк. Івано-Франківськ, 2021. 40 с.
6. Лукань В. Вибрані статті про мистецтво. Явища. Постаті. Імена : Науково-публіцистичне вид. Івано-Франківськ, 2009. 240 с.
7. Лукань В. Історія українського мистецтва. Курс лекцій. : Навчально-методичне вид. Тернопіль : Навчальна кн.-Богдан, 2012. 192 с.
8. Лукань В. Словник художників Прикарпаття. (Видання перше, на 1000 імен, до курсу лекцій «Образотворче мистецтво Прикарпаття») : Науково-методичне вид. Івано-Франківськ : Підприємець Голіней О.М., 2019. 100 с.
9. Микицей М. Володимир ЛУКАНЬ: «Ікона на склі – як вікно у той світ, коли святі на нас дивляться з іншого боку» - Галицький Кореспондент. *Галицький Кореспондент*. URL: <https://gk-press.if.ua/volodymyr-lukan-ikona-na-skli-yak-vikno-u-toj-svit-koly-svyati-na-nas-dyvlyatsya-z-inshogo-boku/> (дата звернення: 24.05.2022).
10. Осадца М. З. Міський пейзаж у творчості художників Івано-Франківщини ХХ - початку ХХІ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.05. Львів, 2019. 341 с.
11. Про Володимира Луканя. Луканічна книжечка (шістдесятирічному ювілею митця присвячується). Збірник статей, спогадів та есе. / упоряд. І. Чмелик. Івано-Франківськ : Підприємець Голіней О.М., 2021.
12. Чмелик І.В. Художнє життя та мистецький процес Івано-Франківщини кінця ХІХ-ХХ століття: дис. канд. мистецтвознавства: 17.00.05. Івано-Франківськ, 2006. 203 с.
13. Шпак О. Малярство на склі професійних митців. *Мистецтвознавство '11: науковий збірник*. 2016.С. 177–199.

REFERENCES

1. Boliuk O. M. Khudozhni vyroby z dereva v zakhidnoukrainskykh tserkvakh XVI – pochatku XXI st.: struktura, dekor, inspiratsii. [Wooden art products in Western Ukrainian churches of the XVI – early XXI centuries: structure, decor, inspirations]: dis. ... Dr. of Art History: 17.00.06. Lviv, 2021. 802 p. [In Ukrainian].
2. Hoshovskiy R. Nekhramovi ikony – dukhovne osereddia profannoho prostoru. [Non-temple icons are the spiritual center of profane space]. Prykarpattia Bulletin of NTSh. Word. V. 2(14), Nr 2011. pp. 162–169 [In Ukrainian].
3. Dundiak I. Ukrainske tserkovne maliarstvo druhoi polovyny XX - pochatku XXI stolit (osoblyvosti funktsionuvannia, zberezhenia, transformatsii ta vidrodzhennia). [Ukrainian church painting of the second half of the XX - beginning of the XXI centuries (features of functioning, preservation, transformation and revival)] Ivano-Frankivsk, Vasyl Stefanyk Prycarpathian National University, 2019, 343 p [In Ukrainian].
4. Lesiv T. V. Ikonopys Halychyny kintsia XIX – pochatku XXI stolittia: khudozhnii obraz i teoretychnyi dyskurs [Iconography of Galicia in the late XIX - early XXI century: artistic image and theoretical discourse]: dis. ... Cand. art history: 17.00.05. Lviv, 2021, 392 p.
5. Lukan V. Bibliografichni pokazhyky (Do 60-ty richchia vid Dnia narodzhennia) / avt. – uporiadnyky: M. Bihusiak, Kh.Nahorniak. [Bibliographic index (To the 60th anniversary)]. Ivano-Frankivsk, 2021, 40 p [In Ukrainian].
6. Lukan V. Vybrani statii pro mystetstvo. Yavyshecha. Postati. Imena. [Selected articles about art. Phenomena. Figures. Names]. Ivano-Frankivsk, 2009. 240 p [In Ukrainian].
7. Lukan V. Istorii ukrainskoho mystetstva. Kurs lektsii. : Navchalno-metodychne vydannia. [The history of Ukrainian art. Course of lectures. : Educational and methodical publication]. Ternopil: Educational book-Bogdan, 2012, 192 p. [In Ukrainian].
8. Lukan V. Slovyk khudozhnykiv Prykarpattia. (Vydannia pershe, na 1000 imen, do kursu lektsii «Obrazotvorche mystetstvo Prykarpattia»). [Dictionary of artists of Prykarpattia. (The first edition, for 1000 names, for the course of lectures "Fine Arts of Prykarpattia")]: Scientific and methodological edition, Ivano-Frankivsk, Entrepreneur Goliney O. M., 2019, 100 p [In Ukrainian].
9. Mykytsei M. Volodymyr LUKAN: «Ikona na skli – yak vikno u toi svit, koly sviati na nas dyvlyatsia z inshoho boku» [Volodymyr LUKAN: "An icon on glass is like a window into the world when saints look at us from another side"]. Galician Correspondent. URL: <https://gk-press.if.ua/volodymyr-lukan-ikona-na-skli-yak-vikno-u-toj-svit-koly-svyati-nas-dyvlyatsya-z-inshogo-boku/> (date accessed: 24.05.2022).
10. Osadtsa M. Z. Miskyi peizazh u tvorchosti khudozhnykiv Ivano-Frankivshchyny XX - pochatku XXI stolittia. [Urban landscape in the works of artists of Ivano-Frankivsk region of the XX - early XXI century] dis. ... Cand. art history: 17.00.05, Lviv, 2019, 341 p [In Ukrainian].
11. Rusko N. M. Osoblyvosti halytskoho ikonopysu kintsia XIX – pochatku XX stolit: filosofsko-relihiieznavchyi kontekst. [Features of Galician iconography of the late XIX - early XX centuries: philosophical and religious context]. dis. ... Cand. philos. Science: 09.00.11. Ostrog, 2015, 196 p [In Ukrainian].
12. Chmelyk I.V. Khudozhnie zhyttia ta mystetskyi protses Ivano-Frankivshchyny kintsia XIX-XX stolittia. [Artistic life and artistic process of Ivano-Frankivsk region of the end of the XIX-XX centuries]. dis... Cand. art history.: 17.00.05. Ivano-Frankivsk, 2006. 203 p. [In Ukrainian].
13. Shpak O. Maliarstvo na skli profesiynykh myttsiv. [Painting on glass by professional artists]. Art History'11: A Scientific journal. pp. 177–199. [In Ukrainian].